

Jaroslav Mužík

Univerzita Jana Amose Komenského Praha

ORCID: 0000-0002-8355-0010

**NÁMĚTY PRO DISKUZE O PROBLÉMECH
VZDĚLÁVÁNÍ (ODKAZ J. A. KOMENSKÉHO)**

**SUGESTIE DO DYSKUSJI NAD PROBLEMAMI
EDUKACJI
(ODNIESIENIA DO J. A. KOMENSKIEGO)**

**THEME FOR DISCUSSION ABOUT PROBLEM
OF EDUCATION
(INTELLECTUAL LEGACY J. A. COMENIUS)**

ABSTRAKT

Odkaz Jana Amose Komenského je možno chápat jako udržování kontinuální odborné a společenské diskuze o problémech vzdělávání a učení. Příspěvek vychází z myšlenky, kterou J. A. Komenský formuloval v Didaktice velké „má-li však člověk státi se člověkem, musí být vzděláván“. V práci Brána jazyků otevřená Komenský postuloval myšlenku respektovat ve vyučování přirozený fyzický, duševní a sociální vývoj dítěte, žáka, studenta i dospělého člověka. V práci Labyrint světa a ráj srdce charakterizuje Komenský učení jako „nesnadný a bolestivý vstup do života“. Příspěvek se zaměřuje na konfrontaci těchto i dalších myšlenek J. A. Komenského se současnou turbulentní, elektronizovanou a digitalizovanou dobou. Z tohoto kontextu vyúsťuje požadavek více zkoumat didaktický proces ve školství i v dalším vzdělávání. Z tohoto

zkoumání vyvozuje autor některé náměty jak zkvalitnit proces výuky na základních, středních i vysokých školách a ve vzdělávání dospělých.

Klíčová slova: vzdělávání, učení, didaktika, další vzdělávání, kompetence

ABSTRAKT

Spušcizně Jana Amosa Komeňského možna rozumieć jako ciągłą dyskusję zawodową i społeczną na temat problemów edukacji i uczenia się. Artykuł opiera się na idei sformułowanej przez J. A. Komeňskiego w *Dydaktyce Wielkich* „Ale jeśli człowiek ma zostać człowiekiem, musi być wykształcony”. W pracy *Otwarta brama języków* Komeňski postulował poszanowanie w nauczaniu naturalnego rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego dziecka, ucznia, ucznia i osoby dorosłej. W *Labiryncie świata i raju serca* Komeňski naucza nauki jako „trudnego i bolesnego wejścia w życie”. Artykuł koncentruje się na konfrontacji tych i innych idei J. A. Komeňskiego z obecnymi burzliwymi, elektronicznymi i zdigitalizowanymi czasami. W tym kontekście zapotrzebowanie na więcej badań nad procesem dydaktycznym w edukacji i efektach dalszej edukacji. Na podstawie tych badań autorka wyprowadza sugestie dotyczące usprawnienia procesu nauczania w szkołach podstawowych, średnich i wyższych oraz w edukacji dorosłych.

Słowa kluczowe: edukacja, uczenie się, dydaktyka, kolejna edukacja, kompetencje

ABSTRACT

The legacy of Jan Amos Comenius can be understood as a continuously professional and social discussion on the issues of education and learning. The article presents the idea formulated by J. A. Comenius in the *Great Didactics*: “If a person is to become a man, he must be educated”. In his work called “The gate of unlocked languages”, Comenius postulated the thought of respecting the natural, physical, spiritual and social development of a human - a child, a student and an adult. In the work “Labyrinth of the World and Paradise of the Heart”, Comenius characterises learning as „difficult and bitter entry into life“. The article focuses on confronting the ideas of J. A. Comenius with the current, turbulent, electronic and digitalised times. The context results in the need for more investigation in the area of the didactic process in schools and further education. The author introduces suggestions connected with the improvement of the teaching processes at elementary and secondary schools as well as at universities and in adult education.

Key words: education, learning, didactic, further education, competency

1. NÁZORY NA JANA AMOSE KOMENSKÉHO

Stojí za připomenutí, že dílo a život Jana Amose Komenského byl předmětem zkoumání a hodnocení pedagogů, odborníků z jiných věd, politiků, duchovních a dalších veřejných činitelů prakticky v celosvětovém měřítku. Uvedme si několik příkladů. Významný pedagog Republiky Československé Oldřich Pech [1937, s. 201] píše, že Komenský „shrnuł všechny školské potřeby nové doby a na základě realistického poprvé konstruoval všeobecnou didaktiku i řešil speciální otázky metodické. Jeho obecné spisy pedagogické od satirického líčení Labyrintu až k Unum Necessarium nepřestává naříkati nad vadami škol. Proto jeho didaktické spisy mají za úkol odstranit současné zlořády, zlepšiti metody, zpříjemniti a usnadniti učení“.

V duchu myšlenek J.A.Komenského se vyslovil i významný americký reformní pedagog John Devey [1904, s. 9], který spojuje působení školy se sociálním pokrokem. Hovoří o tom, že „jsme náchylní pohlížení na školu z hlediska individualistického, jako na poměr mezi učitelem a žákem, nebo mezi učitelem a rodiči. Co nejvíce nás přitom zajímá, jest přirozeně pokrok, jež učinilo jednotlivé nám známé dítě, jeho pravidelný rozvoj, jeho postup ve znalosti čtení, psaní, počítání, přibývání jeho země – a dějepisných vědomostí, zdokonalování jeho způsobů, návyky na obratnost, pořádek a pracovitost...“

Jak upozorňuje další český pedagog z dob Rakouska Uherska a první republiky Jan Mrazík [1893, s. 83] „Didaktika tj. umění umělého vyučování, mu pojišťuje slávu nesmrtelnou. Didaktiku napsal Komenský česky, později byla přeložena do polštiny a byla znovu zpracována latinsky. Komenský se Didaktikou vysoko povznesl nade všechny své předchůdce a současně pracovníky v tomto oboru, ba že předstihl věk svůj tak dalece, že nikým předstižen nebyl a všeobecně považován a uznáván jest za největšího pedagoga všech národů a všech věků... uznání dostá-

vá se Komenskému jako průvodci novodobé pedagogie a jako hlasateli všeobecného vzdělávání a organizátoru lidového školství vůbec“.

Komenského dílo bylo předmětem bádání i sovětských pedagogů v 50. letech minulého století. Například Medynskij [1950, s. 76, 79] cituje Komenského v tomto kontextu „Není třeba uchovávat vědu v knihách pro vědce, je třeba, aby vědění bylo přístupné všem“. Tento autor připomíná, že Jan Amos Komenský „po několik let spravoval školy v Maďarsku, kam byl pozván jako věhlasný pedagog. Sestavil Svět v obrazech, první učebnici založenou na principu názornosti“ a vyzdvihuje Komenského myšlenku uplatňovanou ve školství „Znáti cokoliv – to znamená studovat věc na základě jejich příčin“.

Životem J.A. Komenského a jeho dílem se zabýval i profesor Jan Patočka, signatář Charty 77, významný disident a statečný odpůrce komunistického režimu u nás. Spolu se spoluautory Kopeckým a Kyráškem [1957, s. 31] zdůrazňoval... „neobyčejný význam a rozmach, s nimiž se oddal myšlence vzdělání, metodice jeho sdělování a rozšiřování způsobem, který v dosavadní historii kultury neměl obdoby a který z něho učinil tvůrce soustavného vychovatelství, přirozené metody didaktické a velikých projektů reformy vzdělání, které patří k největším kulturním statkům všeho moderního lidstva“.

Jan Babtista Bárta, kněz pronásledovaný komunistickým režimem propagoval v 70. letech minulého století v našem školství v souladu s principy J.A. Komenského otevřenost výuky. Ta měla žákům poskytnout různé názory na život celkově i ve společnosti včetně toho náboženského. Bárta zdůrazňoval, že víra není samozřejmost, že k ní člověk musí dojít a že vzdělávání má dát odpovědi na složité otázky života člověka a vývoje lidstva, že se nemá opírat jen o „jedině správný“ výklad a o ideologická schemata. Zdůrazňoval vnitřní svobodu člověka a individuální pohled na společenskou realitu.

Výstižné hodnocení Komenského uvádí Havelka [1925, s. 34] „Komenský J.A. (nar. 28.III.1592, zemřel 15. XI.1670) největší český peda-

gog, z jehož myšlenek téměř všechno moderní školství se vyvinulo...“ Nic na tom nemění ani skutečnost, že Komenský ve své době při reformě školství v některých zemích například v Anglii a Francii neuspěl. Důvody toho neúspěchu byly mimo vzdělávací oblast, spíše v oblasti komunikace s vládci, církvemi ve zmíněných zemích. Přínos J.A.Komenského je v této souvislosti v tom, že propracoval horizontální i vertikální systém školství. Celou pedagogiku odvodil z přírody. Didaktické poznání následuje jak on říkal naturu, přírodu v širokém slova smyslu. V tomto kontextu tvrdil, že člověk když si osvojí informaci ještě není vzdělán, ale musí vědět jak s informací naložit. Osvojenou informaci v duchu ideí J.A. Komenského lze použít „*k blahu i škodě bližního svého*“. Příklad z nedávné současnosti. Například ekonomické poznání lze použít ve prospěch lidí či společnosti, ale také k tunelování ekonomických subjektů... Jan Amos Komenský již ve své době vystihl to, že každý člověk je příliš zaneprázdněn sám sebou. Jeho výrok, že „čím více člověk lpí na sobě, tím méně je člověkem...předávání poznatků dovedností je velmi důležité proto, aby člověk překonával sám sebe...“ lze klidně dosadit do současné doby.

2. JAN AMOS KOMENSKÝ SOUČASNÁ DOBA

Z rozsáhlého díla J. A. Komenského je možno upozornit na některé myšlenky a ukázat jejich význam a určité aktuální modifikace. V jeho práci *Labyrint světa a ráj srdce* [2013] najdeme paralely formativního vlivu školy na mladého člověka (poutníka). Komenský píše [2013, s. 62, 63], že „poutník si prohlíží stav věcí určených nejprve všeobecně... a pak ho čeká „nejprve těžká zkouška, a pak přijde k bráně, kterou nazývali učení“. V dalším textu Komenský alegoricky popisuje učení jako „nesnadný a bolestivý vstup“ do života, jako proces, který „nejde bez práce a nepříjemnosti“. Velice zajímavé jsou další úvahy „nedostacích mezi učenými“ a neřádech při studiu. V jednom vydání díla J.A. Komenského

Labyrint svět a ráj srdce [1955, s. 19] je zdůrazněno, že „poutník prohledává rynek světa s rozličnými povahami a posuňky“. V své práci Didaktika Velká [1905, s. 52 – 55] objasňuje J. A. Komenský své východisko didaktického systému, který tvoří vzdělání, ctnost (počestnost mravní) a nábožnost (pobožnost) takto: „každý člověk se rodí schopným nabývatí znalostí věcí“... vštípena jest člověku také touha po věděni a nejen schopnost snášeti práce, nýbrž i touha po nich...“ Na jiném místě Komenský dodává: „Neboť kdo netouží vždy něco nového slyšeti, viděti a něčím novým se zabývatí? Komu není potěšením každý den někam jíti, s někým mluvití, na něco se vyptávati a opět sám něco vypravovati?“ V tomto kontextu pojednává o významu mysli člověka, smyslů (oči, uši, hmat) pro učení a vzdělávání. Jeho vyjádření „Má-li však člověk státi se člověkem musí býti vzděláván“. [tamtéž s. 67] je klíčovým momentem nejen pro školní vzdělávání, ale i pro celý duchovní život společnosti a rozvoj kultury v tomto rámci.

Když v roce 1631 vyšla Komenskému učebnice Brána jazyků otevřena, stala se z ní téměř okamžitě přelomová práce v pedagogické oblasti. Komenský reagoval na potřebu zjednodušit výuku latiny, která byla považována za univerzální dorozumivací jazyk jeho doby. Tehdejší vědy, zvláště přírodní produkovaly nové poznatky, ale studenti na ně neměli čas, protože se hodně hodin snažili proniknout do latinské gramatiky. Komenský v této souvislosti postuloval jeden z hlavních **principů učení spočívající v respektování přirozeného fyzického, duševního a sociálního vývoje dítěte, žáka, studenta i dospělého člověka.** Je zde v podstatě zahrnuta myšlenka rozvoje aktivit spadajících do systému celoživotního vzdělávání a učení. Nicméně je nutné konstatovat, že v současnosti registrujeme výrazné disproporce a to zejména v první fázi celoživotního vzdělávání a učení, tj. v předškolní výchově. Stále více se mluví o tom, že u dětí v mateřských školách klesá úroveň základních motorických návyků, jako dovednost se samostatně obléci, obout apod. Na druhé straně však u stejných dětí stoupá úroveň některých specia-

lizovaných dovedností, například děti umí zacházet s tablety a chytrými telefony apod. Průzkum společnosti AVG v České republice z konce roku 2013 ukázal, že ve skupině dětí 3-5 let umí 63% dětí hrát počítačovou hru, 47% ovládat mobilní telefon a na druhé straně jen 23% dětí umí plavat a 14% zavázat si bez problémů tkaničku u bot. Realita ukazuje, že výchova dětí probíhá v duchu požadavků digitální doby, avšak současně předškolní zařízení, škola i rodiče vytváří dětem malý prostor pro jejich přirozené fyzické aktivity.

Je třeba si uvědomit, že **současné školství má do ideálu vychovat všestranně a harmonicky rozvinutého člověka v mnohých směrech dosti daleko**. Děti jsou jednostranně přetěžovány „sedavými“ aktivitami, strava ve školních jídelnách není zrovna zdravá, i když v této oblasti registrujeme určité zlepšení. Také dvě hodiny tělocviku jsou naprosto nedostatečné a fyzická kondice dětí není dobrá. Jsou země, například pro nás sice vzdálený Nový Zéland, kde děti ve školách sportují každý den. Lze se určitě shodnout v druhu idejí J. A. Komenského, že absolvent základní, resp. hlavně střední i vysoké školy by měl být všestranně harmonicky rozvinutý člověk se všeobecně společenským a kulturním rozhledem a dobře připravený na své povolání. To je podstata jednoty všeobecného a odborného vzdělávání. Zda je tomu tak, záleží na kvalitě školy, ale také trochu na studentech, na jejich motivaci, studijním výkonu, trvalosti uchování výsledků učení. Významnou roli sehrává v tomto procesu učitel.

Co je ve vzdělávání dnes zásadním koncepčním problémem? **Je to vztah klasického a elektronického vzdělávání**. Na celý tento problém je třeba se podívat z úhlu pohledu konceptu celoživotního vzdělávání a učení. **Elektronizace vzdělávání je v dnešní digitální době objektivním, ničím nezastavitelným procesem**. Stručné poznámky k elektronizaci školství lze rozdělit do dvou oblastí. První se týká analýz provedených na základním a středním školství. Co se týká základních škol, tak se vedou rozsáhlé diskuze o vztahu klasické a elektronické výuky, které

se mediálně koncentrují v tematice „Tablety či iPady ve škole či ne?“ „Když ano, tak v jakém rozsahu?“ Jednoznačné je, že žijeme v elektronické či digitální době a děti používají již zcela běžně tablety na zábavu a hraní her. Problémem je, že hlavně u nás neexistuje v tomto smyslu seriózní vědecký výzkum, nepočítáme-li ovšem šetření nakladatelství Fraus z Plzně, které spíše připomíná marketingovou podporu uplatnění svých produktů. Zmíním se tedy o dvou zahraničních šetřeních, které dokládají druhou do jisté míry krajní polohu tohoto problému. První výzkum z roku 2012 v USA ve školním okrsku Los Angeles na základních a středních školách se vzorkem více než 50 tisíc učitelů, studentů a jejich rodičů. Výzkum ukázal, že iPady jsou nejen schopné nahradit tištěné učebnice, ale prokazují řadu výhod jako možnost aktualizace poznatků, získávání a používání materiálů z on-line zdrojů. K tomuto hodnocení dospěli rovnoměrně jak studenti, tak učitelé i rodiče studentů. Obdobné závěry učinil výzkum v roce 2014 v síti Steve Jobs Schools v Nizozemí se vzorkem 30 tisíc respondentů. U nás jsou všeobecně známé výhrady prof. Martina J. Stránského, který se domnívá, že lidé, kteří čtou informace z monitoru, si pamatují o třetinu méně, než když si totéž přečtou z papíru. Mozek podle něho vidí písmenka jako fyzické předměty a proto si je pamatuje lépe. Uvedený odborník dále uvádí, že proti tabletům ve škole hraje také fakt, že číst z obrazovky je pro oči náročnější než z papíru. Ve zmíněných šetřeních v USA a Nizozemí se objevuje ještě jeden pro vzdělávání důležitý efekt aplikace elektronických prostředků ve výuce. Respondenti potvrzují, že tablety či iPady podporují tvůrčí činnosti žáků a studentů. K tomu dodává známý expert z Univerzity Cambridge prof. Haňka: „Důležité je posílit tvůrčí myšlení dětí a studentů. Jestli se tak děje přes tablety či klasické učebnice je vedlejší“.

Druhá oblast úvah o elektronizaci vzdělávání se týká návrhů, jak využít přednosti takto pojatého vzdělávání k zlepšení kvality didaktického procesu uvnitř školské soustavy. V České republice v současnosti existují na základních školách ničím neodůvodnitelné

rozdíly v úrovni výuky. Z tohoto důvodu by bylo velmi prospěšné také zřízení „Internetové edukativní televize“, které by přispělo k postupnému vyrovnání těchto rozdílů. V této televizi by mohly být příklady dobré praxe, tj. vzorové výukové hodiny z různých předmětových oblastí například přírodních věd, matematiky, výuky cizích jazyků apod. Ve středním školství je tato potřeba elektronických „vzorových“ vzdělávacích programů ještě podtržena skutečností, že přes různé problémy pokračuje projekt státních maturit. Co se týká vysokých škol, tak ve světě dále probíhá diskuze, jak zpřístupnit tyto vzdělávací instituce co nejširšímu počtu mladých lidí i vlastně celé veřejnosti. Jeden příklad za všechny. V USA Michiganský technický institut (MIT) rozjel již v roce 2004 velký projekt, kdy nainstaloval do svých učeben webové kamery, které snímají jednotlivé přednášky. Kdokoliv z celého světa má možnost přes internetové stránky být přítomen. Začalo se s dostupností 900 kurzů v celkem rozličných 33 akademických disciplínách na všech pěti fakultách univerzity. Od roku 2007 pak škola umožnila sledovat veškeré přednášky a semináře, které pořádá. Nabízí současně i přístup k studijním materiálům, sylabům atd. To vše bezplatně, bez nutnosti jakékoliv registrace. Tato aktivita MIT ukázala, že lze snadno a bez větších finančních nákladů zpřístupnit studium všem zájemcům. Dále je tím dáno určité srovnání s jinými školami ve světě a navíc nic nezůstane utajeno z toho, co se na škole děje. Bohužel jestli setrváte a absolvujete celé studium, nezáskáte žádný certifikát ani diplom, to škola neumožňuje.

V podmínkách českých univerzit bych si dovedl představit koncept daleko skromnější, ale pro rozvoj této oblasti velmi důležitý. Na určitém webu či odborném portálu by mohly být volně ke shlédnutí přednášky světových kapacit z různých vědních oborů. Studenti by pak měli možnost vyslechnout a podívat se na vystoupení různých pedagogů, kteří třeba již u nás byli, ale jejich přednášky viděli jen „vyvolení“ studenti a učitelé vysokých škol. Jen namátkou tento výčet. Například zde přednášel Philipp Kotler, guru marketingu, dále lord Whitmore, zakladatel

koučování, „neodolatelný“ Bill Gates, za management Peter Drucker i známý britský sociolog polského původu, Zygmunt Bauman, bohužel nedávno zemřelý. Totéž by šlo provést i s přednáškami některých českých či slovenských předních univerzitních učitelů... Je trochu s po-
divem, že v tomto směru se v České republice nic moc neděje, i když
dílní iniciativy některých učitelů základních i středních škol, profesních
organizací samozřejmě existují a nabídka některých webů a portálů je
v tomto směru zajímavá.

3. DISKUSNÍ PROBLÉMY VE VZDĚLÁVÁNÍ

Britský politik **David Blunkett** v roce 2000 shrnul succus peda-
gogického optimizmu takto: „**Vzdělání je klíčem k prosperitě**“ – pro
každého z nás individuálně i pro národ jako celek. **Investice do lidské-
ho kapitálu bude základem úspěchu v ekonomice jednadvacátého
století, založené na vědomostech**“. Ekonomický koncept společnosti
založené na znalostech počítá s tím, že vedle techniky, technologií a fi-
nančního kapitálu stojí vědomosti a znalosti člověka, které se dostávají
do ústřední role tvorby hodnot ve společnosti. Ekonomové i politolo-
gové mluví o **společnosti vědění či znalostní společnosti**. S tím ovšem
souvisí otázka, v jaké ekonomické kondici se každá společnost nachá-
zí. V době hospodářské recese se snižuje šance vysoce kvalifikovaných
pracovních sil (například nových absolventů vysokých škol) na získání
zaměstnání. Také nedostatek pracovních nabídek v průmyslu nebo služ-
bách snižuje váhu dalšího profesního vzdělávání nebo smysl rekvalifika-
cí. Heslo o vzdělávání jako klíči k prosperitě se jeví pod tímto zorným
úhlem poněkud komplikovaněji.

V literatuře ovšem existuje **řada názorů, které optimistický po-
hled na úlohu vzdělávání ve společnosti nesdílejí**. Například italský
filozof a spisovatel Julius Evola (česky Jezdit na Tygru, 2009) považuje
veškerou moderní společnost a její vzdělanost na úpadkovou. Ang-
lický spisovatel Aldous Huxley ve své „negativní utopii“ (česky Konec

civilizace, 1970) popisuje společnost, která uměle zvyšuje svoji spokojenost za cenu ztráty citu a emocí na čemž se podílí zejména systém vzdělávání. Americký mediální odborník Neil Postman se v knize esejí (česky Ubavit se k smrti, 2000) uvádí, že televize jako sociální medium poskytuje méně myšlenek díky „přelétavému“ mediálnímu obrazu a že není vhodná pro poskytování vzdělávání. Z dalších autorů, kteří kritizují vzdělanost v současné době je profesor vídeňské univerzity K.P.Lie-smann (česky Teorie nevzdělanosti, Omyly společnosti vědění, 2009), dále pak I.Illich (česky, Odškolsnění společnosti, 2001). Z našich autorů pak Keller, Tvrđý (Vzdělanostní společnost, Chrám, výtah a pojišťovna, 2008) upozorňují na to, že vzdělání již žádnému člověku nepřináší automaticky vyšší společenský status, jak to bylo v 60. letech minulého století. Podle těchto autorů se vzdělání dnes přeměňuje v jakousi pojišťovnu, která může uchránit absolventy škol před sociálními riziky. V této souvislosti je zajímavé, že takto fundovaní autoři v celé knize nemají ani jedinou zmínku o „průniku“ elektronických komunikačních prostředků do vzdělávací oblasti. Autoři upozorňují též na skutečnost, že například vzdělávání v podniku přispívá k nerovnosti postavení manažerů a ostatních zaměstnanců. Z různých výzkumů v Evropě dovozují, že manažeři v tomto smyslu více využívají vzdělávání, které jim přináší exkluzivní informace a tím i konkurenční náskok před ostatními.

Diskuzní linie ve vědě i společnosti **o charakteru vzdělanosti se zhruba za posledních padesát let vedou zjednodušeně řečeno ve dvou hlavních směrech. První je tradiční společenská představa o povinných encyklopedických vědomostech** jako o výstupech vzdělání podložených znalostmi klasických jazyků (latina, řečtina). O tom, že model vzdělanosti ještě „žije“ svědčí i skutečnost, že tradiční britské univerzity jako je Oxford či Cambridge přijímají ke studiu uchazeče, kteří tyto klasické jazyky ovládají, což považují za způsobilost pro akademický život. **S klasickou vzdělaností je spojena i určitá morální integrita osobnosti lidí.**

Velkým problémem **encyklopedického pojetí vzdělávání** je omezená možnost zařadit dnes již rozsáhlé poznatky zrůzných oborů do učebních plánů a osnov prakticky všech typů škol. Je možné zmínit příklad z vysokoškolské výuky. Podle údajů Unesco [2013] vychází dnes na světě více než 120 tisíc titulů odborných časopisů. Každý den v nich vychází více než 20 tisíc odborných článků. Dostat tyto poznatky do linie skripta – učební materiály – odborné knihy je takřka nemožné. Navíc v řadě oborů jde velmi dopředu výzkum, vývoj a inovace takže hrozí zastarávání získaných vědomostí ze studijních materiálů a pomůcek. Někdo může namítnout, že pro rychlé a efektivní osvojení „čerstvých“ poznatků máme dnes Wikipedii... Je to jen částečná pravda. Wikipedie sice umožňuje relativně rychle získat aktuální informace, ale současně ukazuje jasné bariéry v jejich osvojování, v němž je škola a vzdělávání v řadě oborů nenahraditelnou podmínkou.

Druhý směr úvah dochází k závěrům, že **vzdělání se stále více definuje pomocí řady kompetencí**. Tyto kompetence zasadí mladé lidi do situace získat profesně i společensky nutné znalosti, kriticky je zkoumat a rozvíjet včetně schopnosti nepoužitelné znalosti či vědomosti „vyřadit“. Kompetence v jistém slova smyslu nahrazují tradiční model vzdělanosti, i když nelze současně říci, že je klasické představě o vzdělaném člověku definitivně úplně „odzvonené“. V odborné literatuře i v oficiálních dokumentech týkající se vzdělávací politiky se uvádí ještě pojem **klíčové kompetence** a rozumí se tím nejčastěji znalosti, schopnosti a dovednosti jednat adekvátně v pracovních a životních situacích a vytěžit z nich maximum pro životní úspěch. Někdy jsou klíčové kompetence vztaheny k určité konkrétní profesi a pracovní pozici. Jsou měřitelné, hodnocené a oceňované podle úrovně standardně nabízených profesních kompetencí na daném segmentu trhu práce.

V roce 2014 oslavíme kulaté výročí uzákonění povinné školní docházky na našem území. K tomuto výročí připravuje Tobias Jirous syn známého dizidenta magora Jirouse návrh ústavního zákona, který by

povinnou školní docházku zrušil a nahradil ji povinným vzděláváním... Děti v základní škole vlastně přebírají model života svých rodičů. Den co den odchází ráno do školy, kde tráví řadu hodin, odpoledne pak navštěvují zájmové kroužky apod. V tzv. alternativní vzdělávací cestě, kterou u nás třeba představují školy společnosti Scio je režim výuky zcela odlišný. Klasické výuce jsou věnovány v týdnu třeba dvě odpoledne, v ostatním čase plní děti zadané úkoly samostatně či kolektivech. Dalším problémem základního školství je zavedení povinné matematiky již od první třídy. Výzkumy například z Nizozemí ukazují, že studium matematiky vyžaduje určitou osobnostní zralost. Výsledky těchto šetření ukazují, že žáci ze škol, kteří s matematikou začali až třeba v 6. třídě složili náročnou maturitu z matematiky lépe než ti, kteří ji měli hned po vstupu na základní školu.

Dalším problémem je otázka přístupnosti vzdělání. Výzkumy ve Velké Británii ukazují, že nerovnosti ve vzdělávání vznikají ještě předtím, než žáci začnou chodit do školy. Dosažené vzdělání je výrazně spojeno se sociálně ekonomickým prostředím rodiny, ze které pochází. Například badatel Sutton Trust sledoval vzdělávací dráhu dětí, které měly ze zákona hrazeny obědy ve škole (sociálně slabší žáci) a ty, kteří si je hradili sami. Výzkum trval přes 10 let a ukázal, že sociálně slabší studenti dosáhli u maturit jen průměrných výsledků a na univerzity šla méně než třetina z nich.

Zajímavým námětem k diskuzi je společenská prestiž vzdělávání, status vzdělanosti ve společnosti. V mediální oblasti je popularizována řada případů, kdy rodiče projektují život dětí s tím, že vzdělávání vlastně není k úspěchu ve společnosti potřebné. Jeden takový velmi známý případ opakovaně v médiích popularizuje otec hokejisty Zacha, který nyní hraje v Kanadě Národní hokejovou ligu. Jeho výchova syna byla založena na tom, že škola počká, vzdělání jeho syn nepotřebuje, ne důležitý je trénink, který syna dostane k penězům a tím i k společenskému postavení. Otec Zacha doslova uvádí „škola není důležitá, až bude

čas syn si může maturitu doplnit na internetu“. Herec David Gráský se v médiích nechal slyšet, cituji „české školství je příšerné“. Vadí mu zejména autorita učitelů, podle něj by měl být učitel kámoš, když je učitel kamarád, je to tehdy, když mu může bez obav říci „ty vole“. Jakýsi amatérský námořník jménem Krautschneider, který vyšel ze sedmé třídy základní školy, dává na obdiv svůj životní příběh. V médiích tvrdí, že „nevím o ničem, co by se člověk nemohl naučit sám“. I když vlastně nedokončil základní školu, tak objevil celý svět, domluví se sedmi jazyky napsal již patnáct knih.

Dále je možno připomenout tzv. **bankovní koncept vzdělávání**, jehož autorem je známý brazilský vzdělavatel a později politik Paulo Freire. Na základě této představy jsou adresáti vzdělávacího působení zaměřeni pouze na přijímání, plnění a ukládání vědomostí i dovedností. Proti tomuto konceptu stojí tzv. společné konstruování znalosti učitelů (lektorů) a studentů či dospělých účastníků výuky. Myšlenka transformace vědomostí a dovedností je někdy vzdálená současnému pojetí výuky. „Není tomu tak, že nějaká fakta, nějaké penzum vědomostí a dovedností tvoří základ vzdělanosti?“ „Není to tak, že je nutno propracovávat obsah vzdělávání a k němu hledat adekvátní metod výuky?“ tj. že je potřeba hledat metody jak identifikovat jevy reality a stavět se k nim kriticky. Změny v technologiích nejen komunikace, ale i výroby a služeb způsobují výrazně změny v požadavcích na profese, resp. pracovní pozice. Vlivem rozšíření výpočetní techniky se mění náplň práce lidí v dělnických, obchodně – provozních, manažerských i správních profesích. To má velký vliv na školský systém i na další vzdělávání. Dále se prosazuje názor, že využití elektronických informačních technologií musí nutně vést k tomu, že již není nutné si pamatovat a memorovat velké množství informací. V této souvislosti jen připomínám výrok, který je přisuzován Einsteinovi. „Nemusíte vědět nic, musíte jen vědět, kde to najít“. Je tomu opravdu tak? Informační technologie, tablety, chytré mobily jsou často brány jako osvoboditelé lidí od břemene znát věci.

Jinými slovy, místo toho, aby se studenti či dospělí učili fakta, osvojovali vědomosti, měli by se spíše učit univerzální dovednosti vyhledávání informací a investigace.

Jako zásadní odkaz J.A.Komenského současné době je nutno chápat ve vedení kontinuální odborné a společenské diskuze o problémech vzdělávání. Tato diskuze by měla probíhat v duchu výroku J.A.Komenského [1987, s. 146]... „Řeč nechť souhlasí s rozumem jak mluvícího, tak naslouchajícího. Mluvícího, aby nevyjadřoval něco jiného, než cítí, poslouchajícího, aby se to hodilo k jeho chápavosti... nemluv vše co bys mohl říci nebo víš, ale jen to co prospívá... Prázdné nádoby duní“. V expozici Muzea Komenského v Uherském Brodě je v této souvislosti uveden Komenského dovětek ...“vůl zůstane vždy volel“. Tato diskuze by měla přinést výzkumy podložené závěry, které by mohly vyústit v komplexní reformu českého školství. Dosavadní vývoj po společenských změnách v roce 1989 totiž ukázal nesystémovost prováděných změn. Je možno souhlasit s českým významným pedagogem z dob Rakousko-Uherska a Republiky Československé Otakarem Kadnerem [1904, s. 12] v souvislosti s úlohou školy v životě člověka píše, že ... „Nutno dále připustiti, že také škola není vždy vhodným místem pokusů, dokonce, že není psychologickou laboratoří“.

LITERATURA

- Alt, Robert (1953), *Der Fortschrittliche Charakter der Pädagogik Komenskýs*, Berlin: Volk und Wissen.
- Brunner, Jarome Seymour (1995), *Vzdělávací proces*, Praha: SRN.
- Cieślak, Andrzej (1981), *Rozwój teorii i praktyki kształcenia ustawicznego*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Dewey, John (1904), *Škola a společnost*, Praha: Jana Laichter.
- Drefenstedt, Edvard (1977), *Unterrichtstheorie*. Berlin: Volk und Wissen.
- Freire, Paulo (2008) *Pedagogia del oprimido*, Madrid: Singlo.
- Gris, Richard (2008), *Die Weiterbildungslüge*, Frankfurt: Campus Verlag.
- Havelka, Jiří (1925), *Slovníček pedagogický*, Praha: Česká grafická unie.
- Illich, Ivan (2001), *Odškolení společnosti*, Praha: Slon.
- Kádner, Otakar (1906), *Příspěvky k pedagogice experimentální*, Praha: Ladislav Grégr.
- Keller, Jan, Tvrdý Lubor (2008) *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*, Praha: Slon.
- Komenský, Jan Amos (1905), *Didaktika velká*, Praha: Dr. Grégr a syn.
- Komenský, Jan Amos (1955), *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha: SPN.
- Komenský, Jan Amos (2013), *Labyrint světa a ráj srdce*, Praha: Prah.
- Komenský, Jan Amos (1987), *O sobě*, Praha: Odeon.
- Kopecký, Jaromír, Patočka, Jan, Kyrášek, Jiří (1957) *Jan Amos Komenský*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Lenzen, Dieter (2014), *Bildung*, Berlin: Ullstein Buchverlage.
- Liessmann, Konrad Paul (2009), *Teorie nevzdělanosti*, Praha: Academia.
- Medynskij, Jevgenij Nikolajevič (1950), *Dějiny pedagogiky*, Praha: SPN.
- Mrazík, Jan (1983), *Jan Amos Komenský*, Praha: Dr. Grégr a syn.

Mužík, Jaroslav (2016), *K současnému pojetí vzdělání a dalšího vzdělávání*, Praha: Národní panel vzdělávání.

Mužík, Jaroslav (2010), *Andragogická didaktika*, Praha: Wolters Kluwer.

Pech, Oldřich (1937), *Příruční slovník pedagogický*, Praha: Česko-Slovenská grafická unie.

Theodoro, António (2003) *Globalizacao e educacao*, Lisboa: Raino Neves.

Veteška, Jaroslav (2011), *Proměny školního vzdělání v biodromálním kontextu*, Praha: Verlag Dashöfer.

Zucha, Rudolf O. (1993), *Praktická příprava manažera*, Praha: Management Press.